

Oktatójátékok az 5. osztályos olvasókönyv „Rólad szól a mese” című fejezetéhez

A hetvenes évek második felében megindult az új nevelési és oktatási terv alapján készült irodalomkönyvek bevezetése az általános iskolában. Az 5. osztályban erre a most folyó, 1980–81-es tanévben került sor. A tankönyv három fejezetből áll, melyek egyike a „Rólad szól a mese” címet viseli.

E részben elbeszélések, regényrészletek, költemények kaptak helyet a klasszikus, főként a XX. századi irodalomból.

„A szemelvények a múltbeli és a mai gyermekkorból tárnak fel élethelyzeteket, magatartásokat, közvetítenek vidám és szomorú hangulatokat. E művészi úton történő informáláson túl azonban az is feladatunk, hogy megértsék: minden igaz műalkotásban a mi ügyünk tárgyalatik.” (Az általános iskolai nevelés és oktatás terve III. kötet; OM.; 1978. 63. 1.)

Az irodalomtanítás céljának megvalósítását – fejleszteni a tanulóknak a világ esztétikai birtokbavételének képességét – sokféle úton-módon érhetjük el. Segítenek a nevelő-oktató munkában a didaktikai játékok is, melyek legfőbb értéke, „ hogy képessé teszik a tanulókat az ismeretek szokatlan helyzetekben való felidézésére és alkalmazására, tehát önálló, kombinatív, rendszerező gondolkodásra és tanulásra nevelnek.” – írja Györi György a Didaktikai játékok előszavában. (I. m.: 7. 1.)

A szerző hangsúlyozza, hogy az októatójátékoknak az eddigieknél sokkal nagyobb szerepet kell kapniuk az iskolai munkában: az elméleti szakórákon is. (Vö.: i. m. 6. 1.)

Dolgozatomban a Györi György által szerkesztett Didaktikai játékok elveiből és egyes ötleteiből kiindulva, októatójátékokat állítottam össze az új, 5. osztályos irodalomkönyv „Rólad szól a mese” című fejezetéhez. Igyekeztem – a tanterv által is hangsúlyozott – reprodukív s produktív gyakorlatokat és játékokat egyaránt felvenni a gyűjteménybe: lehetőséget adva a tanulóknak képzeletük, alkotó fantáziájuk szárnyalására, a tanult ismeretek új, szokatlan helyzetben való felidézésére, kreatív alkalmazására. Vö.: Az általános iskolai nevelés és oktatás terve III. kötet; 64–65. 1.)

Az októató játékokat a nevelők és a diákok tetszés szerint variálhatják, módosíthatják, tovább fejleszthetik.

Kezdődjék a játék!

I. KI KICSODA? (Mi kicsoda?)

1. Szereplők és foglalkozásuk

Honnan ismerősek az alábbi szereplők (szerző és cím)? Mi a foglalkozásuk?

A feladat a megoldással együtt:

A szereplő neve	A szerző neve és a mű címe	A szereplő foglalkozása
Gergulics úr	Móra F.: Kellemes és hasznos tudományok	könyvkereskedő
Dobos bácsi	Mikszáth K.: Az első dolgozat	hentes
Nagy Márton	Gárdonyi G.: Bünténygyalás	diák
Kolumbusz K.	Móricz Zs.: Rektor bácsi	tanító
Janó	Molnár F.: A Pál utcai fiúk	éjjeliőr
Baloghné	Móricz Zs.: Fillentő	parasztasszony
Timur	A. Gajdar: Timur és csapata	úttörő
béna harcfi	Arany J.: Családi kör	honvéd

2. Ki adhatta fel a birdetést?

A következőkben – képzelet szülte – apróhirdetéseket fogtok hallani. Vajon ki adhatta fel őket?

a) „Könyvszerető gyerekeknek ingyen mézeskalácsot adok, ha elállnak vásárlási szándékuk-tól.” Jelige: „Könyvbarát.”

b) Mátyás királyról szóló történeteket vennék sürgősen.” Jelige: „Dolgozatírás.”

c) „Akar Amerika felfedezéséről hiteles történetet hallani? Bármikor felkereshet munka-helyemen!” Jelige: „Igazmondó.”

d) „Gyermekcsapat sürgősen játszóhelyet keres. Grund is megfelel.” Jelige: „Pál utca.”

e) „A szabadságharcról szóló történeteket mondok az érdeklődők kívánságára.” Jelige: „Szentanú.”

Megfejtések: a) Móra F.; b) Mikszáth K.; c) rektor bácsi; d) Boka János; e) béna harcfi.

3. Ki beszél?

a) Idézetek felismerése

Állapítsátok meg, hogy kinek a szavait halljátok!

A feladat a megoldással együtt:

Idézetek	A szereplő neve	A szerző neve és a mű címe
„– Kutya hideg van odakint.”	Deák Pétör	Móra F.: A másik csaló
„– Nagyon gyenge kis legény, semmire se való a világon, az Isten is könyvkereskedőnek terem-tette.”	Gergulics úr	Móra F.: Kellemes és hasz-nos tudományok
„– Fő-ri Pes-ta nagy-lus-ta! Máté Rozi dógozik!”	Rektor bácsi	Móricz Zs.: Rektor bácsi
„– Jót csak a szívével láthat az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.”	a róka	A. de Saint-Exupéry: A kis herceg

b) Tréfás önjellemzés

Tudjátok-e, kikre illik a jellemzés? Vigyázzatok, mert mindennek épp az ellenkezője igaz!

A feladatok megoldásukkal együtt:

1. „Egész életemben mindig szó szerint ragaszkodtam az igazsághoz: soha sem lóditottam. Nem is csoda, hogy faluszerte Igazmondónak becéznek.” (Fillentő.)

2. „A magyarázataim szigorúan tudományosak; a nevelési és oktatási módszereim a leg-korszerűbbek: Kolumbuszról például szó szerinti hitelességgel magyarázok a tanítványaimnak.” (Rektor bácsi.)

3. „Jó tollú, szorgalmas diák vagyok: a feladataimat teljesen önállóan készítem. Nem sze-retetek idegen tollakkal ékeskedni.” (Mikszáth Kálmán.)

c) Kinek szól a levél?

Mondjátok meg, ki írhatta a következő – képzeletbeli – leveleket! Tudjátok-e, ki a címzett?

A feladatok megoldásukkal együtt:

1. Kedves Barátom!

Egy velem megtörtént furcsa esetről írok neked. Még ma is szégyellem magam, ha rá-gondolok. Képzeld, Debrecen utcáin sétálva megpillantottam egy cégtáblát, melyen ez állt: „**ÓRIÁS és ékszerész.**” Öt nap múlva ismét arra jártam, s elszőnyvedve olvastam az – immáron helyes – feliratot: „**ÓRÁS és ékszerész.**” Te talán megértesz, és nem kacagsz ki, hiszen még csak nyolc éves vagyok. (Szabó Lőrinc a barátjának.)

2. Kedves Főnök Úr!

Egy dermesztő történetet mesélek el önnek, mely sajnos igaz. Miközben sütöttem a mosoly-gós-illatos kenyereket, a pincelyukra pillantva látom, hogy a decemberi fagyban dideregve öt rongyos és éhes gyermek leselkedik befelé a pékműhelybe. Annnyira megsajnáltam őket, hogy nekik ajándékoztam egy frissen sült, párolgó cipót: Ha a Főnök úr ezt nem helyesli, ám vonja le a béremből, ha van hozzá szíve. (A Kenyér-lesők című vers pékje a főnökének.)

4. Mi micsoda? (Irodalmi totó)

Tippeljenek a következő szemelvények műfajára a totójátékból ismerős módon! (1 = elbe-szélés; 2 = regény (részlet); x = vers)

A feladatok a tippekkel együtt:	
Szabó Lőrinc: Debrecenben	x
Mikszáth Kálmán: Az első dolgozat	1
Arany János: Családi kör	x
Erich Knight: Lassie hazatér	2
Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk	2
Tamási Áron: Hűséges Mártonka	1
Nemes Nagy Ágnes: Tavasz felhők	x
Arkagyij Gajdar: Timur és csapata	2
Kassák Lajos: Tengerek	1

II. A KÉPZELET SZÁRNYÁN

1. Keresd a párját!

a) Emberek és tárgyaik

A következőkben művek szereplői és hozzájuk tartozó tárgyak és dolgok sorakoznak két oszlopban. Állítsátok párba őket!

Szereplők	Tárgyak	Megoldás
1. Mártonka	1. nyakkendő	1-4.
2. Deák Pétör	2. mese	2-8.
3. Nagy Márton	3. kapa	3-5.
4. gazda	4. balta	4-3.
5. rektor bácsi	5. birsalma	5-9.
6. pék	6. zászló	6-7.
7. Nemecek	7. kenyér	7-6.
8. Fillentő	8. tej	8-2.
9. Timur	9. ókuláré	9-1.

b) „Rokonok”

A feladat az előzőhöz hasonló, csak ezúttal az azonos foglalkozás, hasonló sors, egymás segítése stb. legyen a csoportosítás alapja.

Szereplők	Szereplők	Megoldás
1. A „Mag a tarlón” legénykéje	1. tanító úr	1-4.
2. Dobos bácsi	2. Deák Pétör	2-3.
3. Fillentő	3. Mikszáth Kálmán	3-5.
4. A „Kenyér-lesők” egyik gyermek-szereplője	4. Hűséges Mártonka	4-2.
5. Rektor bácsi	5. A „Tengerek” kapitánya (kisfiú)	5-1.

2. Jellemző szócsoportok

Nevezzék meg az alábbi szócsoportok alapján a felismert szerzők nevét és műveik címét!

Szócsoportok	A szerző neve és a mű címe
éhség-sírás-szegénység pék-kenyér-éhező gyerekek Boka-Ács Feri-Nemecek Timur-vödör-öregasszony kis herceg-róka-rózsa	Sánta Ferenc: Mag a tarlón Arthur Rimbaud: Kenyér-lesők Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk Arkagyij, Gajdar: Timur és csapata Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg

3. Meseköztél

A következő kitalált történetben összekeveredtek a különböző művek címei és egyes szereplői. Válasszátok szét őket a szerzők neve és a művek címe szerint!

„Hűséges Mártonka találkozott a tarlón egy dolgos kislegénnyel. Elhatározták, hogy megküzdenek közös ellenségükkel, a sárkánnyal. A viadal a Pál utcai fiúk grundján folyt le. A két legénynek Timur és csapata is segített Fillentő kérésére. A sárkány fűbe harapott: a győztes legények a Tengerek kapitányának hajóján Kolompos Kristóf társaságában Amerikába utaztak. Velük mentek a Kenyér-lesők is, kiknek hajójejét a dúsgazdag kis herceg fizette ki.”

Megoldás: A szerzők neve és műveik címe
Tamási Áron: Hűséges Mártonka
Sánta Ferenc: Mag a tarlón
Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk
Arkagyij Gajdar: Timur és csapata
Móricz Zsigmond: Fillentő
Kassák Lajos: Tengerek
Móricz Zsigmond: Rektor bácsi
Antoine de Saint-Exupéry: A kis herceg
Arthur Rimbaud: Kenyér-lesők

4. Mi jut róla eszedbe?

Hallgassátok meg a következő közmondásokat! Mondjátok meg, melyik – tankönyvi fejezetben előforduló – szereplő jut róla eszetekbe! Röviden indokoltok meg választásotokat!

Közmondás	Szereplő	Indoklás
Jobb <i>vendéget</i> nem fogadni, mint gyalázatosan kivetni.	béna harcfi	Vendégül látja a család
Úgy kell, mint egy falat <i>kenyér</i> A <i>könyvek</i> néma mesterek	éhező gyerekek Móra Ferenc	A téma hasonló Már ifjú korában imádta a könyveket 400 mérföldről is visszatér gazdájához
Hű, mint a <i>kutya</i> .	Lassie	
Mindenütt jó, de legjobb <i>otthon</i>	Hűséges Mártonka	A címszereplő honvágyára, hazaszeretetére gondolunk

5. Meseelemek

Keressetek egy-egy jellemző példát a „Fillentő” és a „Hűséges Mártonka” című elbeszélésekből a meseelemekre!

Egy lehetséges megoldás	
mesekezdés: meseszámok: meseszereplők: állandó kifejezések: a mesemondó az igazság pártján áll:	„Éldegélt egyszer a mi kedves földünkön”... háromlábú kaska; három nap szegény asszony, király, óriások, sárkány „Mentek, mendegéltek”; „Meg sem állottak”... Hűséges Mártonka elnyeri a királyné kezét

III. RÉGIBŐL ÚJAT (Alkalmazás; dramatizálás, rejtvény)

1. Mit tennél, ha iskolai könyvtáros lennél?

A gyerekek olyan olvasmányokat kérnek tőled, amelyek...

a) – híres írók gyermek- és ifjúkoráról

b) – a régi népiskola oktatási módszereiről

c) – a szegény gyermekek felszabadulás előtti sorsáról (tanulási lehetőségek, munka, játék stb.) szólnak.

Milyen műveket ajánlanál nekik? (Egy mű – esetleg – két helyen is szerepelhet.)

Egy lehetséges megoldás:

- a) Móra F.: Kellemes és hasznos tudományok
Mikszáth K.: Az első dolgozat
- b) Gárdonyi G.: Büntérgyalás
Móra F.: A másik család
Móricz Zs.: Rektor bácsi
- c) Móricz Zs.: Fillentő
A. Rimbaud: Kenyér-lesők
Móra F.: A másik család
Molnár F.: A Pál utcai fiúk
Sánta F.: Mag a tarlón
Kassák Lajos: Tengerek

2. *Előadás (Dramatizálás)*

Adjátok elő – szerepek szerint – a felsorolt művek javasolt jelenetét!

- a) Móricz Zs.: Rektor bácsi – Mese Kolompos Kristófról
b) A. Gajdar: Timur és csapata – A fahordás
c) Kassák L.: Tengerek – Tengerészjáték a fa tetején

3. *Rejtvényfejtés és -készítés*

- a) *Névelreítés* (Intarzia)

Az alábbi mondatokban állatnevek „bűjtak el”: keressétek meg őket! Jelöljétek meg előfordulási helyüket is! (Szerző és cím)

1. Bár *Ánya apróka* leány, de nagyon csinos.
2. Áll a *vásár: kánya*, ölyv nem zavarja az adásvételt.
3. Udvaromba *golyvás galamb* költözött.

Megfejtések:

1–2. Tamási Á.: Hűséges Mártonka – bárány, sárkány

1. A. de Saint-Exupéry: A kis herceg – róka

3. Arany János: Családi kör – bagoly

Folytassátok a játékot!

b) *Találós kérdések*

Találjátok ki, kikről van szó!

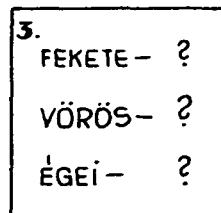
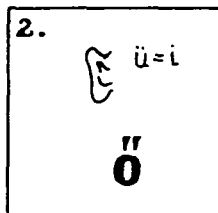
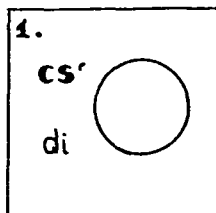
Találós kérdések	Megfejtések
1. A hazaszeretet megtestestítője	Hűséges Mártonka
2. A gyermeki tisztaság, jószág jelképe	A kis herceg
3. A „vádlott” birsalmával engeszteli ki a „sértettet”	Nagy Márton és Kószó
4. Egy árva gyermek költői fantáziájával ékesíti fel a komor valóságot	János
5. Egy elkényeztetett úri gyerek elárulja barátait	Fillentő
	Geréb

Folytassátok!

c) *Képrejtvények*

Fejtsétek meg a rejtvényeket! Olvassátok el a művek címét!

Folytassátok!

Megfejtés: 1. Családi kör; 2. Fillentő; 3. Tengerek.

Dolgozatomban az új, 5. osztályos irodalomkönyv „Rólad szól a mese” című – harmadik – fejezetéhez állítottam össze oktató játékokat. A feladatok között helyet kaptak az ismeretek reprodukív felidézésére, új szempontok szerinti csoportosítására; a tanultak tovább gondolására egyaránt alkalmas ötletek. (L.: I. rész.)

Az irodalomelméleti ismeretek elmélyítésére is nyílik lehetőség. (L.: I/4. feladat: Az elbeszélés és a regény megkülönböztetése.)

A játékok során merészen szárnyalhat a tanulók reprodukív és alkotó fantáziája, sőt az egymást felidéző és megerősítő képzetek társítására is van alkalom. (L.: II. rész.)

A tanterv és a Győri György által szerkesztett könyv egyaránt fontosnak tartja a tárgyon belüli és a szaktárgyak közötti koordináció megvalósítását. Erre is találhatunk példákat a didaktikai játékok között. (Pl.: II/5.: meseelemek; III/3.: az irodalom és a rajz kapcsolata.)

A tanultak alkotó alkalmazására is módot adnak az oktatójátékok: a 4. osztályban megismert találós kérdések újszerű tovább gondolásával, szemelvényrészletek dramatizálásával, képrejtvények megfejtésével és készítésével. L.: III. rész.)

De mikor kerüljön sor a didaktikai játékok alkalmazására? Tanórákon bármikor beiktathatók, akár jutalomképpen is. Irodalmi szakkörön, rajvetélkedőkön is érdemes felhasználnunk őket.

Az egyértelmű elbírálás érdekében célszerű a megoldásokat írásban kérnünk a tanulóktól. (A kartársak munkáját megkönnyítendő legtöbbször megadtam egy-egy lehetséges megoldást.)

Az oktatójátékok értékelése is fontos pedagógiailag. Legcélszerűbb ezt pontozással végeznünk, de semmi esetre sem érdemjeggyel! A didaktikai játékok – a tapasztalatok szerint – közkedveltek a tanulók körében. Ne féljünk attól, hogy játékká degradáljuk velük a nevelő-oktató munkát!

Sőt, ellenkezőleg! Az efféle ötletes gyakorlatok elősegítik tanítványaink sokoldalú személyiségfejlődését, s az anyanyelvi nevelés célkitűzéseinek eredményesebb megvalósítását.

IRODALOM

- [1] Az általános iskolai nevelés és oktatás terve III. OM, 1978.
- [2] Győri György szerk.: Didaktikai játékok az ált. isk. felső tagozata számára. Tankönyvkiadó, 1974.
- [3] O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások. Gondolat, 1966.
- [4] Grétsy László: Anyanyelvünk játéka. Gondolat, 1974.
- [5] Dr. Kalocsai Józsefné–dr. Kiss Gáborné–Szabóné Tóvári Éva: Irodalmi olvasókönyv az ált. isk. 5. osztálya számára. Tankönyvkiadó, 1980.

MISKOLCZI JÓZSEFNÉ

Néhány transzparens tervezet fizikából

(A „testek mozgása” című témakör tanításához)

A témakörhöz készült transzparensnek célja, hogy használatukkal a tanulók számára könnyebbé tegyék az egyenletesen változó mozgás, a lendület és a mozgási energia fogalmának kialakítását, valamint gyakoroljuk a mennyiségek közötti arányos összefüggéseket.